

Paweł Adamiec, Ewa Trzaskowska

Diagnoza stanu zieleni osiedlowej miasta Lublina oraz wytyczne do jej kształtowania

Problemy Rozwoju Miast 9/2, 40-52

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Paweł Adamiec
Ewa Trzaskowska

DIAGNOZA STANU ZIELENI OSIEDLOWEJ MIASTA LUBLINA ORAZ WYTYCZNE DO JEJ KSZTAŁTOWANIA

Abstrakt. Zieleń osiedli ulega ciągłym, często niekorzystnym przemianom, jednak zabiegi modernizacyjne w jej obrębie prowadzone są sporadycznie. Znaczącym problemem jest stosowanie nieodpowiedniego doboru gatunkowego oraz niewłaściwej pielęgnacji, a przede wszystkim brak myśli projektowej poprzedzającej działania. Duży wpływ na zieleni ma również nieposzanowanie ze strony użytkowników, wynikające z niskiej świadomości ekologicznej. W opracowaniu przedstawiono diagnozę jakości zieleni 3 osiedli Lublina oraz walory ekologiczne tych przestrzeni. Wskazano kierunki niezbędnych zmian i zwrócono uwagę na konieczność uwzględniania kwestii ochrony środowiska na równi z walorami estetycznymi oraz na metody poprawy warunków życia mieszkańców.

Słowa kluczowe: osiedla mieszkaniowe, tereny zieleni, modernizacja, Lublin.

Wstęp

Jednym z powszechniejszych problemów aglomeracji w latach 70. XX wieku było zaspokojenie „głodu mieszkaniowego”, wywołanego gwałtownymi procesami urbanizacji. W strefach podmiejskich powstawały, charakterystyczne zespoły osiedlowe. Formujące je budynki wielorodzinne tworzone były przeważnie w systemie technologii wielkopłytywowej. Cechowały się specyficznym, surowym klimatem, szczególnie widocznym, gdy zieleni osiedlowa była jeszcze w fazie formowania (Zaniewska 2011). Dzięki jej obecności możliwe było stopniowe niwelowanie monotonnego i bezbarwnego wyglądu osiedli oraz wprowadzenie aspektu przyrodniczego, jako elementu wpływającego na jakość życia.

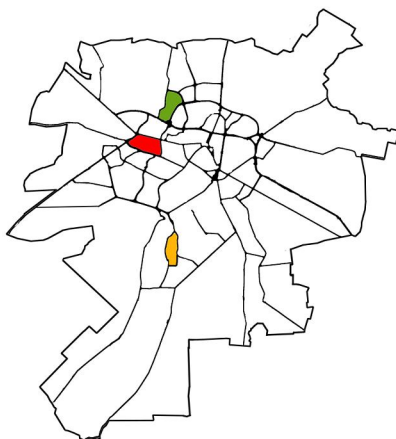
Wraz z upływem czasu, stan zieleni osiedlowej w znacznym stopniu ulegał przekształceniom. Oprócz zmienności, wynikającej ze wzrostu i starzenia się roślin, bardzo duży wpływ na ich obecne formy miało intensywne użytkowanie przestrzeni oraz wprowadzanie nowych obiektów w struktury zespołów mieszkalnych. Przeobrażenia dotyczyły również ciągłego uzupełniania pierwotnych nasadzeń o nowe układy roślinne albo całkowite ich zastępowanie. Zmiany zachodzące w strukturze zieleni na przełomie kilkudziesięciu lat świadczą o dużym znaczeniu jej funkcji.

Cel, materiał i metoda

Celem pracy była diagnoza teraźniejszego stanu zieleni osiedli Lublina powstałych w latach 70. ubiegłego wieku. Do analiz wybrano trzy osiedla: Mickiewicza, Nałkowskich, Moniuszki. Artykuł opracowano na podstawie badań przeprowadzonych od maja do września 2011 roku. Dotyczyły one analiz struktury ekologicznej, inwentaryzacji dendrologicznej i gospodarki drzewostanem, analizy funkcjonalno-przestrzennej oraz sensualnej.

Ocenię podlegały przede wszystkim: dobór, ilość i stan zachowania roślin, jakość i wiek nasadzeń, formy ich występowania oraz powiązania kompozycyjne. W badaniach uwzględniono elementy małej architektury i funkcjonalność ciągów komunikacyjnych. W trakcie wizji lokalnej przeprowadzone zostały również sondaże wśród mieszkańców osiedla dotyczące oceny jakości zieleni i warunków mieszkaniowych.

Na podstawie wyników badań opracowano wytyczne do kształtowania zieleni przestrzeni osiedlowej z uwzględnieniem aspektów społeczno-kulturowych, ekologicznych oraz funkcjonalnych.

Ryc. 1. Położenie terenów badań
(osiedle Mickiewicza – kolor czerwony, osiedle Nałkowskich – kolor żółty,
osiedle Moniuszki – kolor zielony)
(oprac. P. Adamiec, E. Trzaskowska)

Osiedle Mickiewicza

Osiedle im. Adama Mickiewicza, należące do spółdzielni LSM (Dzielnica Rury), zostało wzniesione w latach 1958-1971 (jako pierwsze w tej części Lublina, około 40 ha) według projektu Feliksa Haczewskiego. Dzięki zastosowaniu nowatorskich rozwiązań, uznano je w skali kraju za wzór „osiedla-ogrodu”. Wyróżniało się ono wyrazistym zintegrowaniem układu zabudowy z silnie zróżnicowanym ukształtowaniem terenu oraz unikatowo zaplanowaną zielenią (Denys, Ochalska, Dylewski 2007). Osiedle Mickiewicza (zwane „Słonecznym Wzgórzem”), dzięki lokalizacji na jego terenie Dzielnicowego Domu Kultury oraz bogatego wyposażenia w place zabaw, fontanny, miejsce do wypoczynku biernego oraz bogactwo florystycznemu, przez długi okres pełniło rolę centrum kulturalno-rekreacyjnego. Na jego terenie do dzisiaj można podziwiać świadectwa Lubelskich Spotkań Plastycznych (1976-1977) w postaci rzeźb i figur wpisanych zarówno w ukształtowanie terenu, jak i świadomość mieszkańców. Zabudowę w obrębie osiedla stanowią różne typy 3- i 4-piętrowych bloków oraz sześciu wieżowców. W części północnej osiedla wybudowano po roku 2008 nowe budynki mieszkalne oraz obecną siedzibę administracji osiedla, z zielonym ogrodem na dachu.

Znaczną część terenu zajmuje parafia św. Józefa, z dość dużym terenem zieleni oraz nowe budynki ZUS, sądu i lokali usługowo-biurowych wraz z obsługującymi je parkingami. Na osiedlu znajdują się również trzy siedziby placówek edukacyjnych dla dzieci w różnym

wieku oraz przychodnie publiczne i prywatne. Można wyróżnić dwa główne place osiedlowe o dużym natężeniu użytkowania oraz około dziesięciu placów mniejszych, niepełniących obecnie ważnych funkcji.

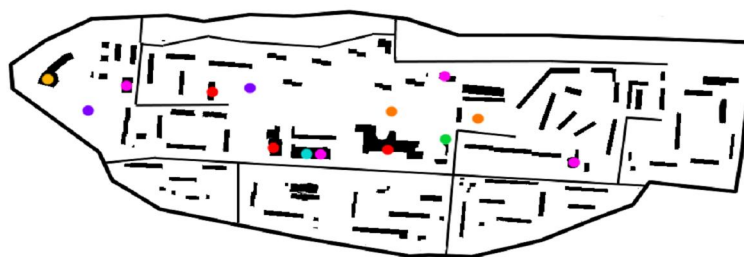

Ryc. 2. Plan Osiedla Mickiewicza:

kolor fioletowy – place osiedlowe, kolor czerwony – obiekty oświaty, kolor żółty – kościoły, kolor niebieski – obiekty kultury, kolor pomarańczowy – obiekty sportowe, kolor zielony – placówki ochrony zdrowia, kolor różowy – obiekty usługowo-handlowe
(oprac. P. Adamiec, E. Trzaskowska)

Osiedle Nałkowskich

Osiedle Nałkowskich (powierzchnia około 20 ha) powstawało w latach 70-80. XX wieku na terenie dawnej wsi Wrotków, a obecnie dzielnicy. Do dziś znajdują się tam liczne typowo wiejskie zabudowania, kapliczki i krzyże oraz dawny układ drogowy. Na osiedlu dominuje niska zabudowa złożona z 3- i 4-piętrowych bloków oraz budynków administracyjno-usługowych. W przestrzeni miasta rozpoznawalne są, ulokowane wzdłuż ulicy Diamentowej 4, wielkopłytkowe wieżowce. W centrum, wzdłuż deptaka tzw. *rodzinnego*, pod koniec lat 90. XX i na początku XXI wieku, wybudowano nowoczesne bloki mieszkalne.

Ryc. 3. Plan Osiedla Nałkowskich:

kolor fioletowy – place osiedlowe, kolor czerwony – obiekty oświaty, kolor żółty – kościoły, kolor niebieski – obiekty kultury, kolor pomarańczowy – obiekty sportowe, kolor zielony – placówki ochrony zdrowia, kolor różowy – obiekty usługowo-handlowe
(oprac. P. Adamiec, E. Trzaskowska)

Na terenie osiedla znajdują się pasáže ze sklepami i lokalami usługowymi, biblioteka, żłobek, przedszkole, przychodnia, klub osiedlowy, szkoła podstawowa i gimnazjum.

W ostatnich latach powstało w jego obrębie kilka bezpiecznych placów zabaw; dużym zainteresowaniem cieszy się również górka saneczkowa i nowoczesne boisko. Osiedle ulokowane jest wzdłuż doliny rzeki Bystrzycy, co w znacznym stopniu podnosi jego walory. W północnej części terenu osiedla znajduje się parafia p.w. Bożego Miłosierdzia z rozległym terenem zieleni. Osiedle nie ma wyodrębnionego placu centralnego, jego funkcję pełnią otwarte tereny z murawami wypoczynkowymi oraz *deptak rodzinny*.

Osiedle Moniuszki

Osiedle im. Stanisława Moniuszki wybudowano jako jedno z pierwszych w obrębie dzielnicy Czechów. Kompleksowa realizacja przypadła na lata 1975-1979. Zabudowa osiedla ulokowana została na obszarze około 15 ha, z wykorzystaniem naturalnego, pagórkowatego ukształtowania terenu, na brzegu doliny rzeczki Czechówki. Dominują wysokie budynki z wielkiej płyty, które z znacznym stopniem wpływają na charakter przestrzeni. Mniejszą część osiedla zajmuje niska zabudowa tzw. szeregowców oraz niskich bloków. Na jego terenie funkcjonują placówki kulturalno-oświatowe (Dom Kultury, biblioteka, szkoły, przedszkole), placówki handlowo-usługowe oraz placówki sportowo-rekreacyjne. Na osiedlu znajdują się trzy główne place osiedlowe oraz kilka mniejszych przestrzeni o podobnych funkcjach.

Ryc. 4. Plan Osiedla Moniuszki:

kolor fioletowy – place osiedlowe, kolor czerwony – obiekty oświaty, kolor niebieski – obiekty kultury,
kolor pomarańczowy – obiekty sportowe, kolor różowy – obiekty usługowo-handlowe
(oprac. P. Adamiec, E. Trzaskowska)

Wyniki badań

Wybór badanych terenów warunkowany był w miarę zbliżonym okresem powstania osiedli oraz podobnym charakterem układów przestrzennych (m.in. budynków, zieleni, ciągów komunikacyjnych). W wyniku przeprowadzonej na tych obszarach analizy sensualnej, określono występowanie poszczególnych elementów w przestrzeni ich stan oraz jakość co znacznie wpływa na odbiorcę. Pozytywy i negatywy w estetyce przestrzeni przedstawiono w 5-stopniowej skali. W ocenie pod uwagę brano wartości wizualne, odczucia węchowe i słuchowe oraz możliwość pobudzenia zmysłów dotyku i smaku (tab. 1).

Tabela 1. Ocena jakościowa elementów przestrzeni osiedlowej

	Osiedle		
	Mickiewicza	Nałkowskich	Moniuszki
Elewacje budynków	+++++	+++	+++
Nawierzchnie	++++	++++	+++
Ciągi piesze	+++++	+++	++++
Ciągi jezdne	+++	++	++
Ścieżki rowerowe	+++	+++	+++
Aleje główne, deptaki	+++	++	++
Przedesty	++	+	+
Ogrodzenia	+++	++	+++
Parkingi	++	+++	++
Układy infrastruktury	+++	+++	+++
Ławki, kosze na śmieci, latarnie	++++	++	+++
Altany śmietnikowe	++++	++	++
Obiekty sportowe	++++	+++++	++++
Strefy handlowe	+++	++	++
Tereny nieurządzone	++++	+++	++
Place zabaw	++++	+++	+++
Rzeźby, kapliczki, instalacje	+++++	+	–
Tereny karmienia zwierząt, budki, poidła	+++	+	++
Miejsca reprezentacyjne	++++	+++	+++
Miejsca do wypoczynku kameralnego	++++	+++	+++
Miejsca do wypoczynku czynnego	++++	+++	+++
Ułatwienia dla osób niepełnosprawnych	++++	++	+++
Dobór roślin	+++++	+++	++++
Kompozycja i funkcjonalność zieleni	+++++	+++	+++
Zieleń wysoka	+++++	+++	+++
Zieleń krzewiasta swobodna	++++	++++	++++
Żywopłoty	+++	+++	+++
Zieleń niska (runo)	+++	+	+
Trawniki	+++	+++	++
Przedogródki	+++++	+++	++
Skalniaki i rabaty	+++	++	++
Ogrody na dachu, wertykalne, naturalistyczne	++++	–	–
Ogólna ocena jakości przestrzeni osiedla	121	92	81
Objaśnienie oceny: – brak, + niezadowolająca, ++ wymagająca poprawy, +++ zadowolająca, ++++ dobra, +++++ bardzo dobra			

Źródło: opracowanie własne

W podsumowaniu jakości elementów w przestrzeni osiedla, przyjęto czterostopniową skalę: 160-120 wysokie walory przestrzeni, 119-80 umiarkowane, 79-40 niskie, 39-0 brak walorów. W przedziale najwyższych ocen znalazło się osiedla Mickiewicza, spełniające większość wymagań co do stanu poszczególnych składowych. Osiedla Moniuszki i Nałkowskich trafiły do grupy umiarkowanie zachowanej jakości przestrzeni.

Wyniki ogólnej inwentaryzacji dendrologicznej wskazują, że na lubelskich osiedlach mieszkaniowych występują przedstawiciele około 95 gatunków i odmian drzew oraz ponad 80 gatunków i odmian krzewów. Około 65% całej roślinności stanowią gatunki rodzime, jednak widoczna jest tendencja w zmianie typów nasadzeń, ku okazom egzotycznym. Iglaki stanowią około 15% całego składu i tutaj również zauważalna jest intensyfikacja nasadzeń tej grupy.

Mimo znacznego oddalenia poszczególnych osiedli leżących w północnej, centralnej i południowej części Lublina, wyraźnie widać podobieństwa w składzie gatunkowym, szczególnie pośród roślin dojrzałych i starszych. Wskazuje to na stosowanie w latach 60-70. XX wieku niezwykle ujednoliconego doboru roślin – z roślin doskonale znoszących warunki miejskie, o dużych wartościach estetycznych i przyrodniczych. Różnice pojawiają się w nasadzeniach krzewów i wynikają z łatwej dostępności do bardzo różnorodnego, młodego materiału szkółkarskiego, trendów oraz kosztów. Dobór ogranicza się przeważnie do typowych gatunków i odmian uprawowych dostępnych w szkółkach, wybieranych ze względu na wartości estetyczne, bez uwzględniania znaczenia roślinności dla miejsca i użytkowników.

Wśród drzew liściastych dominują: lipy drobnolistne, kasztanowce zwyczajne, głogi w odmianach, klony pospolite, jawory, jesiony, jarzęby pospolite i szwedzkie oraz brzozy brodawkowate. Dużą część dendroflory stanowią wierzby białe (znaczna część w odmianie „płaczącej”), robinie akacjowe, klony jesionolistne, jabłonie i wiśnie ozdobne w odmianach, a także topole (z dominacją czarnej). Pośród drzew iglastych można wyróżnić: sosny – czarną i zwyczajną, świerki pospolite i klujące oraz modrzewie. Rzadziej spotykane są żywotniki czy jodły – zwyczajna i kalifornijska. Grupę krzewów najliczniej reprezentują: pęcherznica kalinolistna, perukowiec podolski, dereń biały, ligustr pospolity, krzewuszki cudowne oraz nasadzone bardzo dużymi grupami: śnieguliczki białe, irgi poziome, krzewiste, czarne, berberysy Thunberga oraz liczne odmiany tawułu. Na każdym z osiedli występują – zarówno pośród drzew, jak i krzewów – akcenty w postaci odmian lub gatunków roślin egzotycznych takich, jak: tulipanowiec amerykański, glediczja trójcierniowa czy milin amerykański (tab. 2).

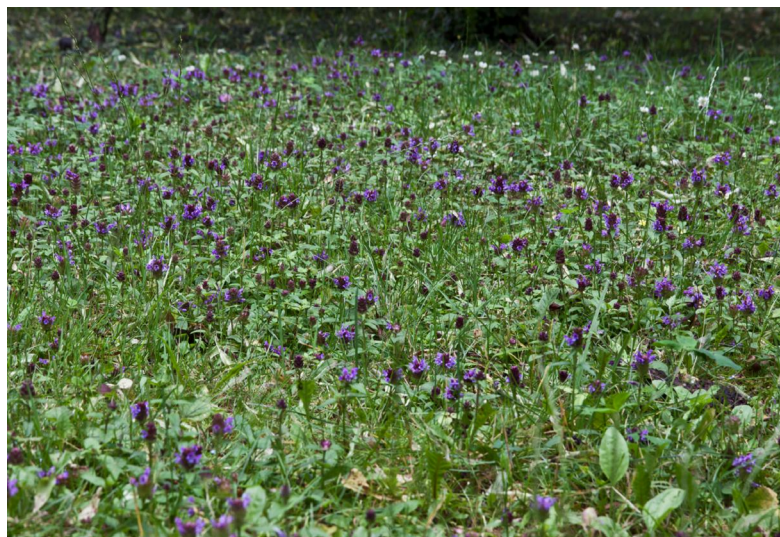
Stosunkowo dużo roślin występujących w składzie gatunkowym osiedli to gatunki stanowiące bazę pokarmową i siedliskową dla różnych zwierząt, przeważnie ptaków i małych ssaków. Tworzone przez gęste korony drzew, zwarte linie żywopłotów czy rzadziej koszone trawniki o charakterze łąkowym, stanowią niezwykle wartościowe elementy zieleni osiedlowej.

Biorąc pod uwagę wartości kompozycyjne i estetyczne układów dendroflory, można wyróżnić osiedle Mickiewicza. Jego walory wynikają z dużej ilości zieleni wysokiej oraz dobrze zaprojektowanych układów roślinnych, które doskonale wypełniają i integrują się z zabudową. Przestrzeń wypełniają duże grupy dojrzałych drzew i ozdobnych krzewów, rosnących w powiązaniach kompozycyjnych i budujących małe wnętrza przestrzenne przy każdym z bloków. Stan nasadzeń określono jako dobry. Mało jest roślin chorujących lub zaniedbanych, zabiegi pielęgnacyjne prowadzone są często i prawidłowo, o czym świadczy jakość roślinności niskiej oraz dorodność niektórych okazów drzew.

Tabela. 2. Skład i ilość gatunków występujących na terenach badanych osiedli

	Os. Mickiewicza	Os. Nałkowskich	Os. Moniuszki
Dominujące gatunki drzew liściastych	Brzoza brodawkowata (158) Czeremchy (35) Głogi (344) Grab pospolity (57) Jabłoń (odmiany) (182) Jarząb pospolity (104) Jesion wyniosły (123) Kasztanowiec zwyczajny (147) Klon jawor (106) Klon jesionolistny (36) Klon pospolity (89) Lipa drobnolistna (235) Lipa wielkolistna (46) Robinia akacjowa (36) Topola czarna (110) Wierzba biała (32) Wiśnie (45)	Brzoza brodawkowata (99) Jabłoń (odmiany) (68) Jarząb pospolity (250) Jarząb szwedzki (77) Jesion wyniosły (189) Kasztanowiec zwyczajny (41) Klon jawor (72) Klon jesionolistny (104) Klon pospolity (366) Lipa drobnolistna (158) Robinia akacjowa (45) Wierzba biała (82) Wiąz szypułkowy (80)	Brzoza brodawkowata (246) Głogi (88) Grab pospolity (70) Jarząb pospolity (105) Jarząb szwedzki (61) Jesion wyniosły (80) Kasztanowiec zwyczajny (38) Klon jawor (106) Klon jesionolistny (153) Klon pospolity (121) Leszczyna turecka (41) Lipa drobnolistna (207) Robinia akacjowa (54) Śliwa wiśniowa (68)
Dominujące gatunki drzew iglastych	Jodła kalifornijska (29) Modrzew europejski (30) Świerki (114)	Modrzew europejski (35) Sosna zwyczajna (27) Świerki (91)	Modrzew europejski (85) Sosna czarna (22) Sosna zwyczajna (76) Świerki (195)
Dominujące gatunki krzewów	Bez czarny Derenie Forsycje Hortensja ogrodowa Irgi Jałowce Kalina koralowa Leszczyna pospolita Ligustr pospolity Lilak pospolity Ognik szkarłatny Perukowiec podolski Pęcherznica kalinolistna Pięciornik krzewiasty Pigwowiec japoński Porzeczki Róże Sumak octowiec Śliwa mirabelka Śnieguliczka biała Świdośliwa kłosaowa Tamaryszki Tawuła japońska Złotlin japoński Złotokap pospolity Żywotniki Żylistek szorstki	Berberys Thunberga Dereń biały Ligustr pospolity Lilak pospolity Pęcherznica kalinolistna Róże Sumak octowiec Śliwa mirabelka Śnieguliczka biała Tamaryszki Tawuła japońska Złotokap pospolity	Berberys Thunberga Dereń biały Forsycje Irgi Lilak pospolity Ligustr pospolity Perukowiec podolski Pigwowiec japoński Porzeczki Róże Sumak octowiec Śnieguliczka biała Tawuła japońska Złotlin japoński Złotokap pospolity
Gatunki egzotyczne	Daglezja zielona Kasztanowiec krwisty Katalpa bigoniowa Magnolie Oczar wirginijski Orzesznik jadalny Tulipanowiec amerykański Szakłak pospolity	Bez chiński Gledicja trójcierniowa Katalpa bigoniowa Korkowiec amurski	Cyprysyk błotny Gledicja trójcierniowa Miłorząb japoński Platan klonolistny Tulipanowiec amerykański Szakłak pospolity Wiązowiec zachodni
Występujące pnącza	Akebia pięciolistkowa Bluszcz Dławisz okrągłolistny Hortensja pnąca Powojniki Rdestówka Auberta Wiciokrzew suchodrzew Winobluszcz pięciolistkowy	Bluszcz Wiciokrzew suchodrzew Winobluszcz pięciolistkowy	Dławisz okrągłolistny Hortensja pnąca Milin amerykański Winobluszcz pięciolistkowy

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 5. Murawa trawnikowa z głowienką pospolitą na osiedlu Mickiewicza
(fot. P. Adamiec)

Osiedle ma charakter parkowy, co stwarza doskonale warunki do odpoczynku dla mieszkańców, jest bazą siedliskową wielu gatunków dzikich zwierząt (np. wilgi, wiewiórki czy jeże). Warto wspomnieć o ekstensywnym ogrodzie na dachu, założonym na budynku administracji osiedla. Występują tam różne gatunki rojników i rozchodników.

Drugim osiedlem, co do jakości badanej zieleni, jest osiedle Moniuszki, gdzie zieleń stanowi znaczny procent powierzchni. Zauważalny, szczególnie w nowych nasadzeniach, jest brak przemyślanego i koncepcyjnego projektowania układów zieleni. Rośliny grupowane są przypadkowo, nie tworząc kompozycji, co mimo ich wartości estetycznych i przyrodniczych powoduje wrażenie bałaganu przestrzennego. Widoczne w przestrzeni są próby modernizacji zieleni, zarówno przez administrację, jak i mieszkańców, jednak przynoszą one często odwrotny skutek. Stosunkowo dużą część roślin stanowią dojrzałe drzewa, wypełniające swoimi koronami place pomiędzy budynkami, co daje wrażenie minigrodów lub zagajników. Jednak mimo wartości jaką niosą ze sobą tego typu nasadzenia nie widać w tych układach spójnej i ciągłej tkanki. Część roślin powinna zostać wycięta ze względu na choroby i utratę pokroju, wynikającą z braku pielęgnacji. Znaczna część drzew i krzewów wymaga prześwietlenia oraz leczenia. Również zieleń niska charakteryzuje się przypadkowością w doborze i miejscu nasadzenia. Rabaty wymagają uporządkowania i ujednolicenia.

Dojrzała zieleń wysoka na osiedlu Nałkowskich pojawia w kilku większych płatach na obrzeżach osiedla, zaś część centralna wypełniona jest nasadzeniami krzewów lub pojedynczymi drzewami. Stan roślinności jest zadowalający, jednak ze względu na dużą przypadkowość nasadzeń i brak pielęgnacji sprawia wrażenie zaniedbania. Sprawę pogarszają również liczne przypadki wandalizmu. Widoczne są wyraźne ubytki w nasadzeniach oraz w jakości istniejących układów. Brakuje powiązań zieleni między poszczególnymi wnętrzami osiedlowymi. Puste place sąsiadują z gęstymi, tunelowymi nasadzeniami co potęguje poczucie braku bezpieczeństwa. Brakuje rabat i kwietników, które zastępuje się grupami niepielęgowanych niskich krzewów. Teren charakteryzuje się dużym, ale

niewykorzystanym potencjałem ze względu na położenie w dolinie rzeki Bystrzycy. W związku z usytuowaniem pośród terenów otwartych, odwiedzają go różne gatunki dzikich zwierząt (np. bażanty, wrony siwe, zające), jednak nie znajdują one na jego terenie bazy siedliskowej ani pokarmowej.

Na terenach zieleni trzech badanych osiedli, przy zabudowie blokowej często funkcjonują prywatne przedogródki o dużym zróżnicowaniu gatunkowym. Mieszkańcy wydzielają niewielkie przestrzenie pod balkonami i oknami przy wejściach do klatek schodowych, tworząc – oparte na różnej estetyce – urokliwe zakątki, wpływające pozytywnie na estetykę przestrzeni oraz pełniące istotną ekologiczną funkcję. Nie można wskazać osiedla, na którym ich jakość była wyróżniająca, ze względu na liczne podobieństwa w doborze gatunkowym i sposobie zagospodarowania. Sumarycznie, odnaleziono, aż 162 gatunki roślin, co ma duży wpływ na bogactwo gatunkowe flory całego osiedla. Większość występujących roślin to gatunki miododajne, wabiące owady, m.in.: astry, budleja Dawida, nawłóć, lebidka pospolita, orliki, aksamitki, żeniszek meksykański, złocień właściwy, bergenia sercowata czy żagwin zwyczajny.

Ryc. 6. Przedogródek na osiedlu Nałkowskich
(fot. P. Adamiec)

Analizując jakość intensywnie koszonych trawników, trudno wskazać na znaczące walory ekologiczne. W obrębie ciągów komunikacyjnych i na przeddeptach pojawiają się murawy deptane *Lolio-Polygonetum*. Zaś między blokami lub pod drzewami trawniki stanowią formy przejściowe od muraw deptanych *Lolio-Polygonetum*, *Prunello-Polygonetum* do muraw nawiązujących do łąk i pastwisk. W miejscach słonecznych na niewielkich powierzchniach wykształca się zespół *Hordeetum murini* i *Urtico-Malvetum*.

Na badanych osiedlach widoczne są liczne braki albo złe zastosowanie zieleni funkcjonalnej. Nie wykorzystuje się wszystkich możliwości, które niosą ze sobą nasadzenia, w postaci maskowania mało atrakcyjnych elementów, osłaniania przez wiatrem, śniegiem i zanieczyszczeniami oraz izolacji od hałasu, a przede wszystkim podnoszenia estetyki i jakości życia mieszkańców. Jedynie na osiedlu Mickiewicza materiał roślinny jest

stosowany właściwie, jako istotny składnik kształtujący, dopełniający i wzbogacający tkankę miejską. Zabiegi te widoczne są w wykorzystaniu pnączy jako osłon śmietników lub budynków gospodarczych, czy zapełnianiu niedziałających fontann roślinnością niską i przeobrażanie ich w rabaty podniesione.

Podczas prowadzonych badań, często zgłaszanym problemem były prośby o wycinkę dużych okazów drzew, zacięniających niektóre części osiedla. Są one rezultatem braku akceptacji zieleni wysokiej przez mieszkańców, a jednocześnie wynikiem niskiej świadomości ekologicznej i niezajomości wartości, jaką dla osiedli stanowi dendroflora. Wyniki wskazują również na to, że nie jest dostrzegany problem współzależności flory i fauny na terenach zieleni. Dobór roślin w zieleni osiedlowej dokonywany jest głównie pod kątem jej wytrzymałości, ceny oraz dostępności. Duży wpływ mają również trendy oraz walory ozdobne roślin. Nie wykorzystuje się w kompozycjach roślin występujących naturalnie; zwiększyłoby trwałość kompozycji (np. leśnych, murawowych, łąkowych).

Ryc. 7. Ogród mszysty na osiedlu Mickiewicza

(fot. P. Adamiec)

Nadmierne obciążenie terenów zieleni osiedlowej funkcją komunikacyjną i parkingową widoczne jest na wszystkich trzech osiedlach. Wycinka drzew pod miejsca dla samochodów czy zajeżdżone trawniki świadczą o podejściu czysto konformistycznym i braku dbałości o otoczenie.

Nowe nasadzenia, zarówno wykonane przez administrację, jak i mieszkańców, często znajdują się zbyt blisko bloków. Skutkuje to ciągłym podcinaniem drzew i krzewów oraz dewastacją zieleni, dlatego jest konieczna częściowa przebudowa dendroflory.

Dyskusja

Na lubelskich osiedlach odnajdziemy zarówno pozytywne, jak i negatywne strony gospodarowania zielenią. Błędy można zauważyć zarówno w estetyce, jak w funkcjonalności przestrzeni biologicznie czynnych. Są one często wynikiem nie tyle niewystarczającego nadzoru projektanta, ale braku społecznej odpowiedzialności za przestrzeń. Kształtowanie zieleni osiedlowej jest procesem wspólnotowym, co warunkuje właściwą jej ochronę

i strukturę, a jednocześnie wpływa na więzi międzyludzkie (Gawryszewska 2009). Dlatego tak ważne są konsultacje społeczne i edukacja mieszkańców w zakresie struktury ekologicznej terenów zieleni oraz jej wpływu na jakość życia na osiedlach.

Według Kostucha i Gąsiorka (1998) dobór roślin powinien być warunkowany przede wszystkim specyfiką stanowiska w miejscu nasadzenia, walorami dekoracyjnymi oraz kosztami utrzymania i pielęgnacji. Dzisiejsze realia i polityka spółdzielcza wskazują, iż jedynym właściwym rozwiązaniem jest stosowanie zasady złotego środka i takiego dobierania gatunków do osiedlowych nasadzeń, aby nakłady na ich utrzymanie były jak najmniejsze, przy jednoczesnej optymalizacji wartości estetycznych i ekologicznych. Ważne jest, aby układy zieleni osiedlowej włączane były w system przyrodniczy całego miasta i stawały się przyjazne nie tylko dla ludzi, ale również dla zamieszkujących je żywych organizmów, umożliwiając im bytowanie i rozprzestrzenianie się (Szulczewska 2011).

Ważnymi czynnikami uzdrawiania i uszlachetniania przestrzeni osiedlowych oraz ich renaturyzacji jest zwiększanie w nich walorów przyrodniczych – poczynając od jakości powietrza, aż po estetykę przyrody (Kosiński 2011). Duży wpływ na zmniejszenie wartości estetycznych zieleni osiedli ma wpływ niewłaściwa pielęgnacja, objawiająca się najczęściej nieprawidłowymi cięciami drzew i krzewów oraz przypadkowością w nasadzeniach (Gawłowska 2009). Wpływ na roślinność mają również pewne grupy użytkowników, przebywający chętnie w miejscach osłoniętych i gęsto zarośniętych. Przyczyniają się do dewastacji zieleni i wyposażenia terenu, oraz wpływają na poziom bezpieczeństwa, uniemożliwiając korzystanie z miejsc wypoczynku innym mieszkańcom (Sutkowska 2005).

Występujące na osiedlach przedogródki, często uważane za elementy niepodnoszące estetyki osiedla, przy odpowiedniej pielęgnacji i jednolitych wytycznych dotyczących jakości ogrodzenia, mogą być alternatywą dla trawnika. Realizacje wykonane w Głogowie wskazują jednak na konieczność wyodrębnienia takich miejsc, gdyż małe powierzchnie trawników przed blokami, które konkurują z miejscami parkingowymi, są niszczone przez mieszkańców (Wawerska 2006).

Warto wspomnieć o zaletach wprowadzenia na tereny zieleni roślinności naturalnie występującej na danym terenie. Przez tworzenie nawiązujących do krajobrazu zbiorowisk, zyskuje się niezwykle wartościowe enklawy florystyczne, o dużej trwałości i efektywności. Oparte na idei ekologii ogrody osiedlowe, stanowią coraz częściej temat opracowań dotyczących tej problematyki (Stawicka 2010, Jagiełło-Kowalczyk 2008). Przestrzeń tę traktuje się również coraz częściej jako siedlisko życia wielu gatunków zwierząt, znacząco wpływających na wartości estetyczne i przyrodnicze (Tomiałojć 2005).

Wnioski

Dokumentacja stanu środowiska (zieleni) na terenie osiedli mieszkaniowych wskazała na istotne podobieństwa w zagospodarowaniu roślinnością i doborze gatunkowym. Wiąże się to z okresem powstania terenów opisanych w opracowaniu oraz obecnymi trendami w kształtowaniu nasadzeń osiedlowych. Wyraźnie widoczne są wyróżniające cechy poszczególnych obszarów mieszkaniowych, mające wpływ na jakość przestrzeni oraz wartości ekologiczne, takie jak stan i sposób gospodarowania roślinnością.

W wyniku pogorszenia się warunków mieszkaniowych pojawia się konieczność, by zabiegi projektowo-pielęgnacyjne w obrębie zieleni osiedli podporządkować zasadom ekologii tak, by można było mieszkać w harmonii z naturą. Niezbędne jest opracowywanie kompleksowych projektów gospodarowania roślinnością przez wprowadzanie sprawdzonych i innowacyjnych rozwiązań projektowych. Rola architekta krajobrazu nie może sprowadzać się wyłącznie do zadań porządkowania przestrzeni. Projektant powinien mieć możliwość szerokiego działania zarówno w sferze przebudowy kompozycji, jak i nadawania nowej estetyki miejscu. Warunkiem tego typu prac jest jego rzetelność, talent i doświadczenie. Ważne jest również, aby uświadamiać mieszkańców co do znaczenia jakie ma dla nich i dla otoczenia odpowiednia pielęgnacja. Budowanie odpowiedzialności społecznej za zieleni pozwoli na zapewnienie jest lepszych warunków rozwojowych.

Przy wyborze roślin należy brać pod uwagę gatunki atrakcyjne nie tylko dla ludzi, ale również dla ptaków, ssaków oraz owadów. Warto wybierać okazy rodzime, znoszące trudne warunki miejskie, odporne na zanieczyszczenie oraz korzystne dla zdrowia człowieka. Powinno się uwzględniać naturalnie spotykane układy roślin, dostosowane do siedliska i to przeważnie nimi operować w nasadzeniach, co wpłynie na ograniczenie kosztów utrzymania zieleni. Zaleca się również wycinkę krótkowiecznych, śmiejących topól, chorujących głogów oraz skarłowaciałych i mało estetycznych roślin nieobejmowanych pielęgnacją. Ważne jest, aby zachowane było zróżnicowanie wiekowe drzewostanu oraz jego wielopiętrowość. Pośród działań służących poprawie estetyki zieleni osiedlowej należy zwrócić uwagę na konieczność przearanżowania dawanych rabat, zarówno pod względem formy, jak i składu gatunkowego oraz ujednolicenia ogrodzeń przedogródków.

Literatura

1. Chmielewski J.M., Mirecka M., 2001, *Modernizacja osiedli mieszkaniowych*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
2. Chojnacka M., Wilkaniec A., 2010, *Sytuacja zieleni na osiedlach z „wielkiej płyty” w 30 lat po założeniu na przykładzie wybranych osiedli na Winogradach w Poznaniu*, [w:] *Zieleń osiedlowa stan obecny i wskazania do poprawy*, Kosmala M. (red.), Polskie Zrzeszenie Inżynierów i Techników Sanitarnych Oddział Toruń, Toruń, s. 67-80.
3. Denys M., Ochalska H., Dylewski R., 2007, *50 lat Lubelskiej Spółdzielni Mieszkaniowej*, Wyd. ALF-GRAF, Lublin.
4. Gawłowska A., 2009, *Pielęgnowania osiedlowych terenów zieleni – najważniejsze zasady i najczęściej popełniane błędy*, [w:] *Zacznij od podwórka. Zieleń osiedlowa jako czynnik integrujący mieszkańców*, Wyd. SGGW, Warszawa.
5. Gawryszewska B.J., 2009, *Rola zielonych przestrzeni osiedla w integracji społecznej czyli budowania wspólnoty mieszkańców*, [w:] *Zacznij od podwórka. Zieleń osiedlowa jako czynnik integrujący mieszkańców*, Wyd. SGGW, Warszawa.
6. Jagiełło-Kowalczyk M., 2008, *Kształtowanie osiedli mieszkaniowych o charakterze ekologicznym*, Wyd. Astra, Kraków.
7. Janecki J., 2008, *Możliwości kształtowania układów naturalnych i półnaturalnych w krajobrazie otwartym*. Nauka Przyr. Technol., No 2(4), s. 46.
8. Janecki J., Sawczuk E., 1990, *Wykorzystanie roślinności synantropijnej na terenach zieleni*, [w:] *Wykorzystanie układów ekologicznych w systemie zieleni miejskiej*, Zimny H., (red.), SGGW-AR, Warszawa, s. 75-91.
9. Kosiński W., 2011, *Zieleń w polskich osiedlach mieszkaniowych z lat 1920-2010. Analiza wartościowych rozwiązań i porażek*, [w:] *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 51-60.

10. Kostuch R., Gąsior S., 1998, *Waloryzacja drzew i krzewów pod względem przydatności dla terenów miejskich oraz osiedlowych*, [w:] *Miasto–Ogród sto lat rozwoju idei*, Drapella-Hermansdorfer A. (red.), Wyd. Taragra.
11. Nowak J., 2005, *Rośliny ozdobne w środowisku miejskim warunkiem zdrowia fizycznego i psychicznego człowieka*, *Inżynieria Ekologiczna* 12, s. 89-92.
12. Stawicka J., 2010, *Ogrodowe rabaty synantropijne*, [w:] *Wzornictwo ogrodowe*, Rylke J. (red.), Wyd. Sztuka ogrodu sztuka krajobrazu, Warszawa, s. 97-106.
13. Sutkowska E., 2005, *Kreacja i zagospodarowanie przestrzeni publicznej zieleni miejskiej, jako przestrzeni społecznej i kulturowej. Analiza uwarunkowań, wymagań i potrzeb kształtowania bezpiecznych terenów zieleni miejskiej*, [w:] *Przestrzeń publiczna. Urbanistyczne i architektoniczne uwarunkowania kształtowania przestrzeni miejskiej dla zwiększenia bezpieczeństwa mieszkańców* Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.
14. Szulczewska B., Giędych R., 2011, *Główne problemy i tendencje kształtowania zieleni osiedlowej*, [w:] *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 51-60.
15. Tomiajł L., 2005, *Problem występowania zwierząt w obrębie zieleni miejskiej*, [w:] *Zieleń Miejska – Naturalne bogactwo miasta*, Wyd. Toruń, s. 155-168.
16. Wawerska L., 2006, *Mieszkam tam, gdzie to ładne podwórko*, *Zieleń miejska* Nr 9, s. 8.
17. Zaniewska H., 2011, *Osiedla mieszkaniowe z lat 60-80. XX wieku nowej rzeczywistości*, [w:] *Przestrzeń przyrodnicza i społeczna osiedli mieszkaniowych w XX i XXI wieku*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 51-60.

THE DIAGNOSIS AND GUIDELINES FOR DEVELOPMENT OF GREEN ESTATES IN LUBLIN

Abstract. The green of housing estates undergoes adverse changes, but modernization of the green areas are done up rarely. One of the problems are bad choices of plants types and lack of designed solutions and revitalization process. The users have large influence on the green. Very often they have low knowledge about ecology bases. In this work, on example of three housing estates in Lublin, was showed condition of green areas and values of ecological space. It was paid attention to necessity consulting the matter of environmental protection as well as natural values and also improvement conditions of occupant's life.

Key words: green areas, modernization, housing estate, Lublin

mgr inż. Paweł Adamiec
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

dr Ewa Trzaskowska
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II